

MESNEVİLERDE MEKTUP TARZI ANLATIM*

H Dilek BATISLAM**

Correspondance Style in Romances

Despite a great number of studies have been available in romance form, the letter passage of romances have not been studied in detail yet. Letter passages in romances are interesting as they contain a certain language and expression style and have some information pertaining the tradition of correspondance style. In this study, contain letter passages of the six different romances will be investigated in order to explore the shape and content of the passages. Besides it will be tried to examine the place of correspondance style and its contribution in romances which appear in divan poetry from time to time.

Keywords: Romance, letter, correspondance expression, divan poetry

Divan edebiyatı nazım şekillerinden biri olan mesnevî nazım şeklinin özellikleri, tarihi gelişimi, edebiyatımızda sık kullanılan mesnevî konuları vb gibi mesnevîlerle ilgili çeşitli konularda çok sayıda araştırma yapılmıştır¹. Mesnevî çalışmalarının bir kısmında mesnevîlerdeki mektup bölümlerinden söz edilmiş, bir motif olarak karşılıklı mektuplaşmanın mesnevîlerde yer aldığı söylenmiş ancak ayrıntılı olarak bu bölümler üzerinde durulmamıştır. Mesnevîlerde bulunan mektup bölümleri yazıldığı dönemin mektuplaşma geleneğine ait bilgiler, inançlar ve çeşitli halk kültürü öğeleri konusunda bilgi vermeleri açısından ayrıca

* VII Milletler Arası Türkoloji Kongresi'nde sunulan bildiri metninin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

1 Mesnevîler konusunda yapılmış çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Fatma S. Kutlar, "Mesnevî Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevî Araştırmalarıyla İlgili Bir Kavnaçça Denemesi". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü *Türk Bilgi Dergisi*, S 1. Ank. 2000, s.102-157. Erdoğan Uludağ, "Mesnevî Araştırmaları Bibliyografyası". *Muteferrika* S 7.(Guz), İst. 1995, s.65-85. İsmail Unver, "Mesnevî", *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)* S 415-417. Ank., Temmuz-Eylül 1986, s.430-563

değerlendirilmeleri gereken bölümlerdir. Bu bölümlerde kullanılan dil ve üslup da bilinen mektup dili ve üslubuna benzer nitelikler taşıması ve mesnevilerin diğer bölümlerinden farklı anlatım özelliklerine sahip olması dolayısıyla ilgi çekicidir.

Divan edebiyatında önemli yer tutan mesnevilerin çoğunda anlatımın bir parçası olarak değişik içerik ve üsluba sahip mektup bölümlerine rastlamak mümkündür. Örneğin: Mehmed'in *Işk-nâme*, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşid-nâme*, Mes'ud bin Ahmed'in *Süheyl ü Nev-bahâr*, Hamdullah Hamdi'nin *Yûsuf u Zuleyha*, Cem Sultan'ın *Cemşid ü Hurşid*, Behiştî'nin *Leylâ vü Mecnûn*, Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şırın*, Taşlıcalı Yahya'nın *Yûsuf u Zuleyhâ*, Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* ve Şeyh Galip'in *Hüsni ü Aşk* mesnevilerinde birbirinden farklı özellikler taşıyan mektup bölümlerine yer verilmiştir. Bütün bu mesnevilerdeki mektup bölümlerini değerlendirmek makale sınırlarını aşacağı için biz bu yazımızda divan edebiyatı dönemi mektuplarının özelliklerine kısaca değindikten sonra, yukarıda sözünü ettiğimiz mektup bölümlerinden Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şırın*, Taşlıcalı Yahya ve Hamdullah Hamdi'nin *Yûsuf u Zuleyhâ* Behiştî ve Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevileriyle Şeyh Galip'in *Hüsni ü Aşk* mesnevisindeki mektup bölümlerini inceleyeceğiz. Seçtiğimiz bu mesnevilerdeki mektup bölümlerinden yola çıkarak mesnevilerdeki mektup bölümlerinin özellikleriyle ilgili bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Divan edebiyatında inşâ kurallarına uygun şekilde yazılan mektuplar münşeât mecmualarında toplanmıştır. Divan edebiyatına ait mektup örneklerinin toplandığı münşeât mecmualarında değişik özelliklere sahip mektup örnekleri bulunur. Bunlardan inşâ kurallarına uygun şekilde yazılan klasik mektuplar, mektubun gönderildiği kişinin konumuna uygun "elkap" adı verilen hitap bölümüyle başlar "Elkap"tan sonra asıl konuya girişi sağlayan "dîbâce" bölümü gelir. Bu bölümde konuya girilmeden önce, mektup gönderilen kişiye dua edilerek hal hatır sorulur. "Dîbâce" bölümünün ardından asıl konuya girilir, mektubun yazılma nedeni açıklanır. Başlangıçta olduğu gibi sonuçta da kalıplaşmış dua ve saygı bildiren sözler söylenerek mektup bitirilir. İmzadan önce mektuplaşanların yakınlığına göre "muhibbiniz", "muhlisiniz". "dâiniz" gibi kalıp sözlere yer verilir². Kısacası, mektup yazmanın belirli kuralları vardır ve bu kurallar, mektubu yazan kişiyle mektubun yazıldığı kişi arasındaki yakınlığa, mektup yazma amacına göre değişir.

Konumuzla ilgili olarak asıl üzerinde durmak istediğimiz, inşâ kurallarına uygun biçimde yazılan klasik mektupların dışında kalan manzum mektuplar

2 Orhan Şaik Gokyay, "Tanzimat Dönemine Değın Mektup", *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*, C 30, S 274, Ank, Temmuz 1974, s 20-21, Ayrıca divan edebiyatında mektupla ilgili olarak Bkz Nâmık Açıkgoz, "Divan Edebiyatında Mektup ve XVII Yüzyıl Şâirlerinden Riyâzî'nin İkı Mektubu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 1, S 2, Elazığ 1987, s 7-14

konusunda, kaynaklarda çeşitli görüşlere yer verilmektedir Tanzimat öncesi döneme ait manzum mektuplarla ilgili olarak, Fevziye Abdullah Tansel, manzum mektupların konu gereği daha çok mesnevilerde bulunduğunu belirtir Bu mektupların bir bölümünde de divan şairlerinin “sabah ruzgârı”, “gönül kuşu” vb. kimi öğeleri kişileştirerek bunlar aracılığıyla duygularını sevgiliye iletmeye çalıştıklarını anlatır³

Orhan Şaik Gokyay ise, mektup denilince adı belli bir kimseden yine adı belli başka bir kimseye gönderilen yazılı kağıdı anladığını söyleyerek, bir şairin ağzından yazılmış, sahibine ulaşmamış, şairin kitabının sayfaları arasında kalmış yazıları mektup saymadığını, mesnevilerin mektup bölümlerini de bu nedenle manzum mektup olarak değerlendirmedeğini belirtir Yazar, mesnevilerdeki mektup bölümlerini şairin mesnevi kahramanlarının ruh halını yansıtmak amacıyla başvurduğu bir üslup özelliği, anlatım yolu olarak kabul eder Bu arada Tanzimat öncesi döneme ait manzum mektup örneği olarak Bağdatlı Rûhî'nin⁴ döneminin bütün şairlerinin adlarını, özelliklerini, yaptıkları işleri anlatarak her birinin halini hatırlamı sorduğu kasidesinin verilebileceğini dile getirir⁵

Yukarıda verilen görüşler değerlendirildiğinde divan edebiyatına ait manzum mektuplar konusunda çeşitli görüşler olduğu ve konunun tam olarak açıklık kazanmadığı görülür⁶ Uzerinde durulması gereken önemli bir nokta, bildiğimiz anlamda haberleşme amacıyla kullanılan mektubun dışında edebî bir tür olarak mektup türünün geliştirildiğidir⁷ Bu nedenle manzum mektup konusu, haberleşme amacıyla yazılan mektupların dışında mektubun, edebiyat terimi olarak belirli bir edebî türü ya da özellikle uzun söz gotüren, kaside, mesnevi gibi manzum başka herhangi bir turde yer alan kimi bölümlerin yazılış tekniğini de ifade ettiği dikkate alınarak değerlendirilmelidir Geçmişten günümüze tarihsel

3 Fevziye Abdullah Tansel, “Türk Edebiyatında Mektup”, *Tercüme Dergisi*, C 16, S 77-80, Ank 1964, s 391-392

4 Bağdatlı Rûhî'nin manzum mektubu hakkında bilgi için Bkz. H Dilek Batslam, “Bağdatlı Rûhî'nin Mektup Tarzında Yazılmış Bir Kasidesi”, *Dergâh Dergisi*, S 102-103, İst Ağustos-Eylül 1998, s 14-15, Cemal Kurnaz, “Rûhî'nin Dostları” *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay Ank 1997, s 126-182

5 Gokyay, a g m , s 17-23

6 Manzum mektup konusunda, Ahmet Sevgi, “Neyli'nin Manzum bir Mektubu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 3, Konya 1994, s 73-88, Atabey Kılıç, “Mîrzâ-zâde Ahmed Neyli Ve Manzum Bir Mektubu”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 101, Ank Nisan 1996, s 193-204 adlı makalelere bakılabilir

7 Atilla Özkırmı, “Mektup” mad, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C III, Cem Yay İst 1987, s 838-839. Konuyla ilgili olarak ayrıca Bkz. *Ana Birtanımca*, “ Mektup-Roman” mad, Ana Yayıncılık, C XV İst 1989, s 528. H Ersoylu, M Kutlu, R Ertem, “Mektup” mad *Türk Dil ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C 6, Dergâh Yay . İst 1986, s 231-236, Konur Ertop, “Mektup” mad *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, C 8. Meydan Yay , İst 1972, s 578-579, İ Çetin Derdiyok, “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 9, Yeni Türkiye Yay Ank 1999, s 731-740

süreç içinde mektubun geçirdiği değişime bakılırsa her zaman haberleşme amacıyla kullanılmadığı, aynı zamanda sanat ve hüner göstermek amacıyla bir anlatım tekniği olarak da mektup türünün anlatım özelliklerinin edebî eserlerde kullanıldığı görülür⁸ Nitekim günümüze doğru gelindiğinde, mektup üslubunda ya da anlatım tekniği içinde mektup üslubundan yararlanan diğer edebî türlerin roman . hikâye: deneme. eleştiri v b türlerin varlığı dikkatı çeker⁹

Sonuç olarak, mesnevilerdeki mektup bölümlerinin manzum mektup olarak kabul edilemeyeceği, bu bölümlerde yer alan mektup özelliklerinin bir üslup ve anlatım özelliği olduğu görüşüne katıldığımızı söyleyerek, seçtiğimiz mesnevilerdeki mektup bölümleriyle ilgili değerlendirmelerimize geçiyoruz

Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirin Mesnevisi:

Şeyhî'nin eserinde bulunan “Matla`-ı Dâstân ve Ta`ziyet-nâme Fırîstâden-i Husrev Be-Şirin Be-Tarik-i Tanz” başlıklı mektup bölümü başlığından da anlaşılacağı gibi “ta`ziyet-nâme”dir. Ferhad`ın ölümü üzerine Hüsrev tarafından Şirin`e yazılmıştır Söz konusu bölümde başlığın ardından mektuba hemen başlanmaz, mesnevi içindeki olay akışı bir süre daha devam eder Husrev`in Şirin`in durumunu öğrendiği anlatıldıktan sonra,

Kıyırdı katına bir yazıcı has
Kı deryâ-yı fesâhatteydi gavnâs

Buyurdu kim eze müşk ü gül-âbı
Tuta kâfûra anberden nıkâbı

Varak gulden şekerden düze hâme
Azâ için yaza Şirin`e nâme
(Şeyhî HŞ., b 4963-4965, s 186)¹⁰

beytleriyle mektuba başlandığı belirtilir. Başlangıç beytini;

Dıdı evvel anuñ adın kı Hak`dur
Kamu sâbıkalara zıkrı sebakdur.
(Şeyhî HŞ., b.4966, s.187)

beytiyle başlayan Allah`ın gücünün ve kudretinin övgüsünün yapıldığı bölüm izler.

İşitdüm yâr için mâtem-zede olmuş

8 Bu konuda, I Çetin Derdiyok, “Eski Edebiyatımızdan Günümüze Mektuplarda Bıçım”, *Türk Kültürü*, S 415, Ank Kasım 1997,s.665-671 ve Süheyla Yuksel, “Mektup ve Beduh Üzerine, Arapkirli mektubundan e-mail’e”. Toplumsal Tarih. Temmuz 2001, S 91. s 6-11 adlı yazıya bakılabilir

9 Tansel, a g m., s 398-413

10 Örnekler, Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî'nin Hüsrev u Şirin`i*. İnceleme-Metin , Edeb Fak Basımevi İst 1963, adlı eserden alınmış olup HŞ (Hüsrev u Şirin) kısaltmasından sonra yer alan beyit ve sayfa numaraları bu baskıya aittir

Gul-ı ter nergisinden nem-zede olmuş

Ham itmiş gam yüki serv-ı revânın
Değişmiş za'ferâna ergavânın
(Şeyhî HŞ., b 4974-4975, s 187)

beyitlerinde Şeyhî, Hüsrev'in ağzından Şîrîn'in matemli olduğunu ve matemın Şîrîn'ı nasıl etkilediğini anlatır. Sonraki beyitlerde Şîrîn'e kendisini çok fazla üzüp harap etmemesi konusunda tavsiyelerde bulunur. Onu teselli etmek amacıyla olumün kaçınılmaz olduğunu, bu dünyada kimsenin ebedî hayata sahip olamayacağını, dünya düzeninin bu şekilde kurulduğunu söyleyerek mektubuna son verir. Hüsrev ü Şîrîn'de;

Yazıcı nâmeyi çün yazdı durdı
Şeh aldı ele kendî muhrın urdı

Vırür bir kâsıd-ı çüst elne tîz
İletdi ana kım buyurdı Pervîz
(Şeyhî HŞ , b 5002-5003, s 188)

dizelerinde mektubun Şîrîn'e gönderilmek üzere hazırlanışı kapatılışı, muhurlenmesi,

Çu Şîrîn'e irişdi nâme-ı şâh
Kulâhını göge degdürdi ol mâh

Çü mühr itmişdi cân içinde mihrin
Öpüp gozine sürdü açdı mührin
(Şeyhî HŞ , b 5004-5005, s 188)

dizelerinde ise, Şîrîn'in mektubu alınca ne kadar çok sevindiği, sevincinden mektubu opup gozüne sürdükten sonra muhrünü açması anlatılmıştır

Hüsrev ü Şîrîn'deki diğer mektup "Vefat-Kerden-ı Meryem ve Ta'ziyet-nâme Nuvişten-ı Şîrîn Hüsrev-râ Be-Tarîk-i Tanz" başlığını taşımakta olup Şîrîn tarafından Meryem'in ölümü üzerine Hüsrev'e gönderilmiştir. Hüsrev'in mektubu gibi bu mektup da "ta'ziyet-nâme"dır ve başsağlığı dilemek için yazılmıştır. Diğer mektupta olduğu gibi bu mektuba da başlığın ardından hemen başlanmaz, mesnevinin olay akışı devam eder. Şîrîn, Hüsrev'den gelen mektubu alır, onun da matemli olduğunu öğrenerek Hüsrev'in mektubuna cevap yazmaya karar verir. Şîrîn'in Hüsrev'in mektubuna cevap verme kararı;

Peş andan eyle fikr itdi savâbı
Kı yaza nâme-ı şâha cevâbı
(Şeyhî HŞ., b 5025, s 189)

beytiyle anlatılır

Ne kım gönlünde vardı nakte vu remz
Kalem dilinden itdi tanz ile gamz
(Şeyhî HŞ., b.5033, s. 189)

beytiyle mektup başlar

Yazar ser-nâmede nâm-ı İlâhı
Kı oldur `afv iden cümle gunâhı
(Şeyhî HŞ, b. 5034-5035, s.189)

beytinden sonra Şîrîn, diğer birkaç beyitte Allah'ın sıfatlarından söz ederek mektubuna devam eder. Bu beyitteki "ser-nâme" kelimesi mektubun başlığını ifade eder. Mensur mektuplardaki hitap bölümü de bu adı taşır. Mektubun devamında Şîrîn, Hüsrev'ı teselli etmeye çalışır. Ölenle ölmeyeceğini, doğan her canlının mutlak bir gün öleceğini dile getiren Şîrîn, ölenin arkasından ağlayıp feryat etmenin ıyı olmayacağını, yapılacak en iyi şeyin sabırlı olmak ve dua etmek olduğunu hatırlatır. Şîrîn, Hüsrev'e üzüntüsünü unutmasını, hayatını eskisi gibi devam ettirmesini önerir. Hüsrev mektubu okuyunca Şîrîn'in sözlerinde haklı olduğunu düşünür.

Hüsrev ü Şîrîn" mesnevisinde yer alan mektup bölümleri içerik ve biçim açısından paralellik gösterir. İki mektup bölümünde izlenen anlatım planı aynıdır. Başsağlığı dilemek amacıyla yazılmış olan bu mektup bölümlerine Allah'ın adı anılarak başlanır. Mektup bölümünün başında yer alan açıklama dolayısıyla ayrıca mektubun gönderildiği kişiye hitap bulunmaz. Manzum mektup bölümleri, mensur mektuplara göre kuruluş, dil ve anlatım bakımından daha sadedir. Mensur mektuplarda olduğu gibi birinin ölümünden duyulan üzüntüyü dile getirmesi dolayısıyla manzum mektup bölümünde "ta'ziyet-nâme" başlığı kullanılmıştır. Şair, mesnevî kahramanlarının ölüm konusundaki düşüncelerini mektup bölümü aracılığıyla birbirlerine aktarmalarını sağlamıştır. Söz konusu mektup bölümleri otuz gün yas tutmak, mavı matem elbisesi giymek gibi ölümle ilgili eski inanç ve adetlere yer vermeleri bakımından da dikkat çekicidir¹¹. Bu mektup bölümleri mesnevinin olay basamaklarından biri gibi değerlendirilip olay akışı içinde verilmiştir. Olay basamaklarından çok kesin bir biçimde ayrılmamıştır.

Taşlıcalı Yahya Bey'in Yûsuf ve Zelihâ Mesnevisi:

Taşlıcalı Yahya'nın mesnevisinde "Def'â-i Sâlisde Hazret-i Ya'kûbun Mektûb-ı Mahabbet-üslûbu İle İhvân-ı Yûsuf Mısır'a Gelüp Yusuf Dahi Karındaşlık Esrârını Fâş İtdügidür" başlıklı bölümde;

Elne hâme aldı yazdı nâme
Didi ey şefkat iden hâs u `âma
(Taşlıcalı Yahya YZ, b. 4785, s.169)¹²

11 Timurtaş, a.g.e., s.189-5018-5024 beyitler

12 Örnekler Taşlıcalı Yahya Bey, *Yûsuf ve Zelihâ*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İst. Üniv. Edeb. Fak. Yay. No. 2435, İst. 1979, adlı eserden alınmış olup YZ (Yûsuf u Zuleyhâ) kısaltmasından sonra verilen beyit ve sayfa numaraları bu baskıya aittir.

beytinin ilk dizesiyle Ya'kûb'un mektubunun başladığı haber verilir. Bu dizinin ardından Ya'kûb içinde bulunduğu uzüntüyü dile getirir. Oğlu Bünyamin'in serbest bırakılmasını ister. Oğlunu kurtarmak için mektup yazan Ya'kûb'un, mektubunu bitirdikten sonra göndermesi;

İdüp evlâdına mektubu teslim
Didi eyleñi 'Azîz-i Mısra ta'zîm

Sunun mektûbumı 'İzzetler eyleñ
Zıyâde yalvaruñ minnetler eyleñ

Tutup sözünü Ya'kûb'un bu evlâd
Yola düşdü seherden nitekim bâd

İrişdi Mısra bunlar nâme ile
Katâr-ı uştür ü hengâme ile
(Taşlıcalı Yahya YZ., b.4799, 4801, 4807-4808, s.169)

dizeleriyle anlatılır. Ya'kûb'un yazdığı mektup biçim ve içerik açısından farklı özellikler taşır. Allah'ın adının anıldığı hitap bölümü çok kısadır Hemen konuya girilir. Mektubun yazılmasına neden olan sorun dile getirilerek sorunun çözülmesi istenir

Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi:

Hamdullah Hamdi'nin mesnevisinde bir mektup bölümü vardır. Ancak bu mektup bölümünün içeriği ve yazılış amacı mesnevi konuları aynı olmakla birlikte Taşlıcalı Yahya'nın eserinde bulunan mektuptan farklıdır Hamdullah Hamdi'nin "Yûsuf u Züleyhâ"sındaki mektup Yûsuf'un kole olarak satıldığını gösteren bir satış mektubudur. Mektup "İhvet-i Yûsuf Aleyhi's-selam Bey'-nâme Yazdıklarıdır" başlıklı bölümde bulunmaktadır. Bu bölümün ilk dört beytinden sonra,

Sattılar Yûsuf'u çün ihvâni
Mâlik'e bende ettiler anı

Dedi Mâlik ki bey'-nâme gerek
Hüccet olmağa hatt u hâme gerek
(Hamdullah Hamdi, YZ, s. 142)¹³

beyitleriyle mektup bölümü başlar. Bir tür satış sözleşmesi olan "bey'-nâme" de yer alan bilgilere geçilir.

Yazdılar bunu kim benî Ya'kûb

13 Örnekler Hamdullah Hamdi *Yûsuf u Züleyhâ*. Haz Nacı Onur , Akçağ Yay Ank 1991 adlı baskıdan alınmış olup YZ (Yûsuf u Züleyhâ) kısaltmasından sonra verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir

Sattılar bîr kulu be-kulli uyûb

Nâmı Yûsuf gulâm-ı İbrîdir
Müşterî Mâlik-ı haddâ`îdir

Mâlik`e cumle bâyı`-ı mezkûr
Etti teslîm bende-ı mezbûr

Kıldı teslîm Mâlik anlara hem
Semen-ı Yûsuf`u yığırını direni

Çünkü oldu kabz ile ikbâz
Yoktur imkân kı oluna i`râz

Yazdılar âhırında nice güvâh
Dediler âkıbet kefâbi`İlâh
(Hamdullah Hamdı, YZ , s. 142)

beyitlerinde satış sözleşmesinde yer alan bilgiler verilir Anlatılanlardan o donem
ait satış sözleşmeleri ve sözleşme şartlarının neler olduğu hakkında bilgi
edinebiliyoruz Bu bilgilerin ardından,

Tayy edip mühr gibi mektûbu
Urdular ana mühr-i Ya`kûb`u
(Hamdullah Hamdı, YZ , s 142)

beyitle mektup tamamlanır Mektup bölümünde yer alan diğer beyitlerde ise,
kardeşlerinin uyarısı üzerine Yûsuf`u kole olarak satın alan Mâlik`in kaçacağı
korkusuyla Yûsuf`u zincire vurma, ona karşı çok da iyi olmayan davranışları ve
bu davranışların Yûsuf` üzerindeki etkileri anlatılır

Mesnevi konusu ortak olmasına rağmen Taşlıcalı Yahya ile Hamdullah
Hamdı`ye ait “Yûsuf u Züleyhâ” mesnevilerindeki mektup bölümleri biçimsel
özellik açısından benzemekle birlikte içerik açısından farklı özellikler taşırlar.
Ayrıca bu iki eserdeki mektup bölümleri olay akışı içerisindeki yerleri bakımından
da ayrılırlar Bu durumu, mesnevi şairlerinin yazdıkları mesnevilerde olayların
anlatımı, mektup bölümlerinin kullanımı, içeriği ile ilgili bazı değişiklikler
yaparak eserlerini daha ilgi çekici hale getirme isteğiyle açıklayabiliriz.

Behiştî`nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi:

Behiştî`nin mesnevisinde 740 -926 beyitler arasında “Mükâtebe-i Leylî vü
Murâsele-ı İşân” başlıklı uzunca bir mektup bölümü bulunmaktadır. Söz konusu
mektup bölümünün başlangıcında eserin kahramanlarından biri olan Şerif`le
Mecnûn dertleşirler Mecnûn Şerif`e Leylâ ile ilgili üzüntü ve sıkıntılarını anlatır.

Şerif¹⁴ Mecnûn`u teselli eder Onun çektiği sıkıntıların aynısını Leylâ`nın da çektiğini soyler Mecnûn`a bir mektup yazarak Leylâ`ya götürmek üzere kendisine vermesini soyler Mecnûn Şerif`in bu fikrini uygun bulur Mektup yazmaya karar verir Onun bu kararı,

Aldı elme devât u hâme
Yâre kı yaza firâk-nâme
(Behiştî LM , b 764, s 305)¹⁵

beytiyle dile getirilir Beyitte kullanılan “firak-nâme” ifadesi bize mektup bölümünün içeriği hakkında bilgi vermektedir Mecnûn bu mektupta Leylâ`dan ayrı kalmanın üzüntüsünü dile getirecektir Diğer mektuplarda olduğu gibi bu mektuba da Allah`ın adı anılarak başlandı.

Unvânını nâmesının evvel
Nâm-ı hak`ile ider museccel
(Behiştî LM., b 766, s 305)

beytiyle vurgulanır Sonrakı beyitlerde Allah`ın yuceliği ve kudreti dile getirilir Mecnûn`un kendi duygularını ifade ettiği bölüm ise,

Çun nâm-ı Hudâyı itdi tahrîr
Başlayup ider gamını takrîr
(Behiştî LM., b.775, s 306)

beytiyle başlar Mecnûn kendi üzüntüsünü, Leylâ`dan ayrı olmanın verdiği acıyı dile getirir. Ondan ayrı olmanın kendisi için olumden farklı olmadığını, içinde bulunduğu durumun kötülüğünü ve zorluğunu ayrıntılı olarak anlatır Ayrılık acısının dayanılmazlığından şikâyet eder Tutulduğu ayrılık ve aşk derdinin asla iyileşmeyecek, öldürücü bir dert olduğunu soyleyen Mecnûn,

Yatdukça kulum zemînde ıy mâh
Vîrsün sana ömr ü sıhhat Allah
(Behiştî LM., b.825, s.310)

beyti ve sonraki beyitlerde Leylâ`ya dua eder Leylâ eğer kendisini hatırlarsa lütfedip dua etmesini ister

Çün yazdı bu nâme-i tamâmı
Hatm eyledi ana ve`s-selâmı
(Behiştî LM , b 836, s 311)

beytiyle de mektubunu selâmla bitirir Ayrıca,

Yer yer yakar âhıyla anı
Kim yandugunun ola nişanı

14 Şerif eserinde Leylâ ile Mecnûn`un haberleşmelerini ve buluşmalarını sağlayan yardımcı kişidir

15 Örnekler, Behiştî`nin *Leylâ vu Mecnûn* Mesnevisi (İnceleme-Metin), Haz. Zeynel Abidin Aygun, Basılmamış Doktora Tezi, Ç U Sosyal Bilimler Ens. Adana 1999 adlı çalışmadan alınmış olup beyit ve sayfa numaraları bu çalışmaya aittir

Mikrâzile eyledi hacâmet
 Dil çâkine tâ ola alâmet
 (Behîştî LM., b 837-838, s.311)

beyitlerinde de Mecnûn'un yandığını ve gönlünün parça parça olduğunu ifade etmek için halk kültüründe olduğu gibi mektubun bazı yerlerini yaktığı, bazı yerlerini de makasla kestiği anlatılır. Sonraki beyitlerde ise, Mecnûn'un mektubu katlayıp gizlice Leylâ'ya götürmek üzere Şerif'e vermesi, Şerif'in mektubu Leylâ'ya götürmesi ve Leylâ'nın Mecnûn'a cevap yazmasından söz edilir. Leylâ'nın Mecnûn'a yazdığı mektup da bir "firak-nâme"dır Mektubuna Allah'ın adını anıp onun kudretinin yüceliğini ve sonsuzluğunu dile getirerek başlayan Leylâ'nın:

Çün nâm-ı Hudâ'yı itdi ünân
 Ser-nâme-yi yazdı sonra cânân

Dibâcesini çün itdi itmâm
 Başladı gamına ol dil-arâm
 (Behîştî LM., b.856-857, s 313)

beyitlerinde ise, mektubunun başlığını(ser-nâme) ve giriş bölümünü (dibâce) tamamladığı söylenir Ardından Leylâ'nın gamını anlatmaya başlayacağı belirtilir. Bu beyitlerde mensur mektuplarda bulunan "ser-nâme", "dibâce" gibi bölümlerin adlarının anılması, mensur mektuplarda izlenen anlatım sırasının manzum mektup bölümlerinde de izlendiğine dikkat çekmesi bakımından önemlidir Leylâ kendi durumunun da Mecnûn'dan çok farklı olmadığını:

Hâlümden eger sorarısan sen
 Sen nice isen bil eyleyem ben
 (Behîştî LM., b.859, s 313)

beytiyle dile getirerek, Mecnûn gibi gamın kendisini de perişan ettiğini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Mecnûn'a sabırlı olmasını tavsiye eder.

Yok hadd ü belâya hadd ü encâm
 Hâli bu kadarca itdüm ı'lâm

Didi ve bitürdi nâmesını
 Dıvşürdi ve sildi hâmesini

Çün yazdı tamâm ol harîri
 Hatm itdi tahiyetü'l-fakîri
 (Behîştî LM., b.914-916, s 318)

beyitlerinde Leylâ'nın mektubunu bitirışı, sonraki beyitlerde de Şerif'in Leylâ'dan aldığı mektubu Mecnûn'a götürüşü anlatılır Mecnûn, mektubu alınca çok sevinir Derdine devâ bulmuş gibi olur, cismine can gelir. Mecnûn'un mektubu aldığı zaman duyduğu sevinç ve mutluluk;

Öpdi yüzine gözine sürdü

Gâh itdi güşâd ü gâh durdı

Okıyup anı hayât buldı
Mahbesde idi necât buldı
(Behiştî LM .b 925-926, s.319)

beyitlerinde anlatılır Bu beyitlerle mektup bölümü sona erer.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi Behiştî'nin "Leylâ vü Mecnûn" mesnevisinde mektup başlığı taşıyan bir bölüm bulunmaktadır Bu bölümde biri Mecnûn diğeri de Leylâ tarafından yazılmış iki mektup yer alır Söz konusu mektuplar genel olarak değerlendirildiğinde iki mektup için ayrı bölüm başlıkları kullanılmadığı görülür Ortak bir mektup bölümünde karşılıklı mektuplaşma gerçekleştirilir Mektupların sahiplerine nasıl ulaştırıldığı konusunda bilgiler verilir Bilinen mektuplara özgü üslup ve anlatım özelliklerine yer verilen mektuplaşma bölümü aracılığıyla o döneme ait mektup yazma geleneği ve kuralları konusunda ipucu niteliği taşıyan kıymetli bilgilerin de elde edilmesi mümkündür

Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi:

Bu mesnevîde mektup bölümüne geçileceği;

Yazdı aluban eline hâme
Dil-dârına bir 'itâb -nâme
(Fuzûlî. LM . b.1810, s.250) ¹⁶

beyitle haber verilir Sonra "Bu Mecnûn'dan Leylî'ye Bir Nâme-ı 'Îtâb-âmizdir" başlıklı mektup bölümü gelir Mektup Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini duyarak üzüntüsünü ve gücendiğini ifade etmek isteyen Mecnûn tarafından yazılmıştır Mecnûn mektubuna;

Dîbâce-i nâme nâm-ı ma'bûd
Kayyûm u kadîm ü hayy ü mevcûd
(Fuzûlî, LM., b 1811, s 251)

beyitle başlar Beyitte yer alan "dîbâce" kelimesi mensur mektuplarda da karşımıza çıkar Daha önce de söz ettiğimiz gibi bu bölümde asıl konuya girilmeden önce mektubun gönderildiği kişinin hali hatırı sorulur ve kişiye dua edilir Fakat burada "dîbâce" kelimesinin daha çok sözün, mektubun başlangıcı anlamında kullanıldığını görüyoruz. Mecnûn diğer mektuplarda olduğu gibi burada da mektuba Allah'ın adını anarak başlar. Allah'ın yüceliğini ve kudretini anlattıktan sonra kendi durumunu ve mektup yazma nedenini.

Kım bu mütehammil- ı belâdan

16 Örnekler Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*, Haz Huseyin Ayan, I Baskı, Dergâh Yay Ist 1981, adlı baskından alınmış olup LM (Leylâ vü Mecnûn) kısaltmasından sonra verilen beyit ve sayfa numaraları bu baskıya aittir

Sergeşte vü zâr u mübtelâdan

Bır nâme ki mahz-ı derd u gamdır

İzhâr-ı şikâyet ü sitemdir

(Fuzûlî, LM., b. 1815-1816, s 251)

beyitleriyle dile getirir. İkinci beyitten anlaşıldığı gibi Mecnûn, mektubu Leylâ'yı azarlamak ve ona sitem etmek için yazmıştır. Sonrakı beyitlerde Mecnûn Leylâ'yı sözünde durmayışı ve kendisini unutup bir başkasını sevmesi dolayısıyla eleştirir, sitem eder. Kendi mutsuzluğunu, üzüntüsünü, içinde bulunduğu durumun zorluğunu ve acısını anlatmaya çalışır. Bu arada sevgilisi Leylâ'nın özellikleriyle kendi özelliklerini de dile getirir. Mecnûn sevgilisi Leylâ'yı son derece hoş, nazlı ve güzel, kendini ise diken tabiatlı, toprak huylu, sert dilli ve kara yuzlü olarak niteler. Birbirlerine lâyük olmadıklarını fark ettiğini, kendisinin hayal kurduğunu, Leylâ'nın gidip kısmetini aramaya hakkı olduğunu söyler. Mecnûn mektubunun sonuna bir murabba yazar. Mecnûn Leylâ'ya kendisini hatırlatması için yazdığı bu şırı ipek üzerine nakşetmesini istediğini söyler. Bu murabba, içerik açısından değerlendirildiğinde Mecnûn'un yine Leylâ'ya sitem ettiği, vefasızlığından yakındığı, onu zalimlikle suçladığı görülür. Diğer mektuplardan farklı olarak murabba'nın ardından gelen "Temâmî-i Sühan" bölümünde:

Pâyâna çü yetdi sa'y-ı hâme

Teslim olundu Zeyd'e nâme

(Fuzûlî LM, b.1890, s 261)

beytiyle mektubun bitirildiği ve Leylâ'ya ulaştırılmak üzere Zeyd'e verildiği belirtilir. Sonrakı beyitte de Zeyd'in mektupla kanatlanıp güvercin gibi yola koyulduğu söylenerek güvercin aracılığıyla haberleşmeye de telmih yapılır.

Mecnûn'un mektubunu alan Leylâ da Mecnûn'a bir mektup yazar. Mektup mesnevîde "Bu Leylâ'nın Mecnûn'a Peygâmî Cevabıdır ve Ozr ü 'İtabıdır" başlığını taşır. Leylâ da mektubuna,

Bu tarz ile oldu kılki câri

Kım evvel-i nâme nâm-ı bâri

(Fuzûlî LM., b. 1909, s.263)

beytiyle Allah'ın adını anarak başlar. Allah'ın gücünden ve kudretinden bahsettikten sonra, kendi durumunu anlatmaya geçen Leylâ, Mecnûn'dan af diler. Başına gelenlerin kendi iradesi dışında gerçekleştiğini dile getirir. İçinde bulunduğu durumun kendisini ne kadar mutsuz ve kederli hale getirdiğini, yaşayan bir oluye döndüğünü söyler. Mecnûn'dan sabırlı olmasını, sadece onun değil kendisinin de acı içinde olduğunu, yazdığı şırı okuduğunda gamının, kederinin ne kadar çok olduğunu anlayacağını söyler. Bu sözlerin ardından Leylâ da Mecnûn gibi duygularını bir murabba ile dile getirir. İçinde bulunduğu durumun zorluğundan ve Mecnûn'un kendisine acıyıp anlayış göstermediğinden yakınır.

Murabbanın ardından “Temâmî-ı Suhan” bolumuyla mektubunu bitirir Bu mektubu da Mecnûn`a yakın arkadaşı Zeyd iletir

Genel olarak değerlendirildiğinde Leylâ vü Mecnûn`daki iki mektuptan birini Mecnûn diğerini Leylâ yazmıştır Mecnûn`un mektubu mensur mektuplar gibi içeriği nedeniyle “ıtab-nâme” olarak adlandırılmıştır. Biçim ve içerik bakımından her iki mektup da aynı özelliklere sahiptir Mektuplara Allah`ın adı anılarak başlanmaktadır Mektup başlığı yerine mesnevinin olay basamakları içinde verilen başlık aracılığıyla bir mektuplaşma olduğu haber verilmektedir Mektuba Allah`ın adı ve ovgüsüyle başlandıktan sonra iki mektupta da önce mektubu yazan kişiler kendi duygu ve düşüncelerini dile getirirler Sonra mektup yazdıkları kişiden beklentilerini ve mektup yazdıkları kişiyle ilgili düşüncelerini anlatırlar Mektup bölümü içinde ayrıca duygu ve düşüncelerin ifade edildiği farklı nazım şekliyle yazılmış şürlere yer verilmiştir Mektup bölümünde olduğu gibi mesnevi içerisinde değişik nazım şekilleriyle yazılmış şürlere yer verme kımı mesnevilerde görülen özelliklerden biridir¹⁷ Bu şekilde mektup içinde şır ya da beyit yazma mensur mektuplarda da karşımıza çıkar Dikkati çeken bir başka nokta da Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde mektupların bitirileceğinin “Temâmî-ı Suhan” başlığıyla belirtilmesidir

Aynı olayı anlatan iki mesnevi olmaları dolayısıyla Behiştî`nin “Leylâ vü Mecnûn” mesnevisindeki mektup bölümüyle Fuzûlî`nin “Leylâ vü Mecnûn” mesnevisindeki mektup bölümünü karşılaştırdığımızda bazı benzerliklerle farklılıkların olduğu görülecektir Her iki mesnevide de iki mektup bulunmaktadır ve mektupların birini Mecnûn diğerini Leylâ yazmıştır Behiştî eserinde iki mektubu tek bir başlık altında verirken Fuzûlî iki mektubu iki ayrı başlık altında verir İçerik açısından bakıldığında Fuzûlî`nin eserindeki mektuplar “ıtab-nâme” özelliği taşır Daha çok azarlama ve şikayet içeriklidir Behiştî`nin mesnevisindeki mektuplar ise “fırak-nâme” özelliği taşıdığı için içeriği de bu isme uygun olarak daha çok ayrılık acısını dile getirir niteliktedir Behiştî mektup içerisinde bir başka nazım şekliyle yazılmış şürlere yer vermezken Fuzûlî mektuplara murabba nazım şekliyle yazılmış birer şır eklemiştir. Şairin mektup bölümü içinde yer verdiği şiri murabba nazım şekliyle yazması da dikkat çekicidir Murabba nazım şeklinin kullanılması mektupların dörde katlanmasıyla bu nazım şeklinin tercih edilmesi arasında bir ilgi olduğunu, bu tercihin bilinçli yapılmış olması ihtimalini düşündürmektedir¹⁸. Fuzûlî mektupların bitişini de ayrı bölüm başlıklarıyla vermiş. Behiştî ise mektubun bittiğini ayrı bir başlık kullanmadan belirtmiştir

17 Unver. a g m , s 446-447

18 Metin Akar, “Fuzûlî`nin Leylâ vü Mecnûn`u Üzerine Bazı Düşünceler”, *Bir* , S 3. İst 1995. s 167

Mektup planı açısından bakıldığında ıkı mesnevîde yer alan mektup bölümlerinde neredeyse birbirinin aynısı olan bir anlatım sırasının izlendiği görülmektedir. Bu anlatım planı, mektup yazarken izlenmesi gereken sıra, mensur mektuplarda izlenen sırayla da benzer özellikler taşımaktadır. Mektuplara genellikle Allah'ın adı anılıp yüceliği ve kudreti dile getirilerek başlanır. Bu başlangıcın ardından mektubun yazıldığı kişiye anlatılmak istenenlerin anlatıldığı bölüme yer verilir. Sonuçta ise, mektubun yazıldığı kişiye selam ve sevgi gönderilir. Allah'a dua edilerek mektup bitirilir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz iki ayrı şairin yazdığı “Leylâ vü Mecnûn” mesnevîlerinde konu ortak olmakla birlikte bazı farklı anlatım yollarının kullanılması doğaldır. Çünkü aynı mesnevi konusu farklı şairler tarafından olay akışı, mektup bölümleri v b değiştirilerek yazılmaktadır. Mesnevi şairi kendi kişisel bilgisi, becerisi ve yeteneği doğrultusunda olay akışında ve anlatım tekniğinde kimi değişiklikler yaparak orijinal bir eser meydana getirmeye çalışacaktır.

Şeyh Galip ‘in Hüsn ü Aşk Mesnevisi:

Bu mesnevîdeki mektuplar “Leylâ vü Mecnûn” mesnevîsindeki mektuplara benzer özellikler taşır. Hüsn ü Aşk'taki ilk mektup Hüsn'den Aşk'a gönderilir. Mektup bölümüne geçilmeden önce;

Nâçâr kalıp hemen ol âfet
Mektup ile eyledi kanâat

Söz çoktu gerçı hâmesinde
Kan ağlaya yazdı nâmesinde
(Şeyh Galip HA., b.861-862, s 151)¹⁹

beyitleriyle mektubun başlayacağı belirtilerek, “Nâme-ı Hüsn Bâ-Aşk” başlığından sonra mektuba geçilir. İlk beyitte Hüsn;

Ser-nâme-ı nâme nâm-ı Yezdan
Kayyûm u kadîm ü hayy u rahman
(Şeyh Galip HA . b. 864. s. 152)

beytiyle mektubuna Allah'ın adını anarak, onun erişilmez özelliklerinden söz ederek başlar. Sonra mektubuna peygamberi, sahabeleri ve peygamberin ailesini selamlayarak devam eder.

Bu nâme o yâr-ı câna gitsin
Bır âhdır âsûmâna gitsin
(Şeyh Galip HA., b 871. s 153)

19 Örnekler, Şeyh Galip , *Hüsn ü Aşk*, Haz. Orhan Okay , Huseyin Ayan, 1 Baskı, Dergâh yay. Ist. 1975 adlı baskıdan alınmış olup İİA (Hüsn ü Aşk) kısaltmasından sonra verilen beyit ve sayfa numaraları bu baskıya atılır.

beytiyle mektubunun sevgilisine gitmesini istediğini dile getirir. İçinde bulunduğu durumu anlatan Hüsn, Aşk'ın halden anlamazlığına sitem eder. Kendisine zulüm ettiğinden, aleme rezil olduğundan dert yanar. Aşk'a yaptıkları yüzünden bir gün cezalandırılacağını düşünerek Allah'tan korkması gerektiğini hatırlatır. Hüsn;

Söz erdi hitama işte ey mâh
Hayr ede neficesini Allah
(Şeyh Galip HA., b 913, s 158)

sözleriyle dua ederek mektubunu bitirir Bu bitirişten sonra “Averden-i Sühan Nâmerâ Ber-Aşk” başlığı altında Sühan'ın mektubu Aşk'a götürmesi; “Söz bitip mektup Sühan'ın eline verince Sühan yola çıktı, Hüdhd'ün şaha uçması gibi ilerledi” sözleriyle anlatılır. Hüsn'ün mektubunu alan Aşk, Hüsn'e cevap yazar. Aşk'ın mektubu alışı ve cevap yazma kararı,

Çün aldı nigâh edip serâpâ
Fehmetti nedir meâl-ı dâvâ

Ol ân alıp eline hâme
Yazdı o da bir cevâb-nâme
(Şeyh Galip HA., b. 924-925, s. 160)

beyitleriyle anlatıldıktan sonra, “Sûret-i Nâme-i Aşk” başlığıyla Aşk'ın mektubuna yer verilir. Aşk da mektubuna Hüsn gibi;

Ser-nâme-i nâme nam-ı sübbûh
Peydâ-kün-i akl u hâlik-ı rûh
(Şeyh Galip HA., b 926, s 161)

beytiyle Allah'ın adını anıp, peygamberi ve ailesini selamlayarak başlar. Hüsn'ün mektubunu aldığı zaman büyük bir üzüntü duyduğunu ve yapabileceği herhangi bir şey olmadığını söyler. Gamdan kederden harap olanın sadece kendisi olmadığını, içinde bulunduğu durumun zorluğunu dile getirir. Aşk, Hüsn ne isterse onu yapmaya , gerekirse canını bile vermeye hazır olduğunu söyler. Aşk, kendi durumunun da çok ıyı olmadığını Hüsn'e söyledikten sonra;

Sabreyle biraz sen etme efgân
Neyler bakalım Hudâ-yı zî-şân

Bu nâmemi sakla hırz-ı cân et
Ol ahdi ki eyledin amân et
(Şeyh Galip HA., b. 966-967, s.166)

beyitleriyle Hüsn'den sabırlı olmasını mektubunu saklamasını, mektubunun onun canını koruyucu bir tılsım olmasını dilediğini söyleyerek mektubunu bitirir.

Değişik mesnevilerde yer alan bu mektup bölümleri biçim, içerik, dil ve anlatım açısından karşılaştırıldığında anlatımın en sade olduğu mektup bölümünün Taşlıcalı Yahya'nın “Yûsuf ve Zelihâ” mesnevisinde bulunan Ya'kûb'un ağzından

yazılmış bölüm olduğu görülür Anlatımdaki bu sadeliğin biraz da mektubun içeriğiyle ilgili olduğu düşünülebilir Çünkü Ya`kûb`un mektup yazmaktaki amacı oğlu Bunyamın`ın bir an önce serbest bırakılması isteğidir Bu isteğin en kısa zamanda gerçekleşmesi için mektupta sözün gereğinden fazla uzatılmaması daha uygun olacaktır

Hamdullah Hamdî'nin aynı konuyu işleyen "Yûsuf u Zuleyhâ" mesnevisindeki mektup bölümü içerik açısından Taşlıcalı Yahya'nın mesnevisindeki mektup bölümünden farklıdır Hamdullah Hamdî mesnevisinde "bey`-nâme" yani satış sözleşmesi özelliği taşıyan bir mektup bölümüne yer verir Bu mektupta Yûsuf'un kardeşlerinin Yûsuf'u hangi şartlarla kole olarak sattıkları anlatılır

Şeyhî'nin "Husrev ü Şirin" mesnevisindeki mektuplar başlıklarından da anlaşılacağı gibi başsağlığı dilemek amacıyla yazılmış "ta`ziyet-nâme"lerdir Bu mektuplar biçim ve içerik açısından paralellik gösterirler Yazılma amacıyla bağlantılı olarak söz konusu mektuplarda olumlu ilgili düşüncelere ve teselli sözlerine geniş yer verilmiştir

Behiştî'nin "Leylâ vu Mecnûn" mesnevisindeki mektup bölümü Fuzûlî'nin "Leylâ vu Mecnûn" mesnevisindeki mektup bölümünden farklı özellikler taşır Behiştî mektup bölümünü tek bir başlık altında verir. Bu tek başlık altında hem Leylâ'nın hem de Mecnûn'un mektubu yer alır. Fuzûlî ise Leylâ ile Mecnûn'un mektuplarını farklı başlıklar altında verir Behiştî'nin mesnevisinde mektup bölümü içinde bir başka nazım şekliyle yazılmış şiir bulunmaz Fuzûlî'nin mektup bölümü içinde ayrıca murabba nazım şekliyle yazılmış bir şiire yer vermesi, mektup bölümündeki anlatım düzeninde yaptığı bazı değişiklikler şüphesiz onun eserinin daha başarılı olmasına katkıda bulunmuştur

Fuzûlî'nin "Leylâ vu Mecnûn" mesnevisiyle Şeyh Galip'in "Hüsn ü Aşk" mesnevilerindeki mektuplar biçim ve içerik açısından diğer mesnevilerdeki mektuplardan daha çok birbirine benzemekle birlikte bir karşılaştırma yapıldığında kimi farklı özelliklerin varlığı dikkati çeker İki mesnevideki mektuplara da diğerlerinde olduğu gibi Allah`ın adı, yuceliği ve kudreti anılarak başlanır Hüsn u Aşk'ta farklı olarak bu bölümün ardından ayrıca peygambere ve ailesine dua bölümüne de yer verilmiştir Leylâ vu Mecnûn'daki mektuplarda ise diğer mesnevilerde yer almayan , mektubun bittiğini haber veren "Temâmı-ı Sühan" bölümü ile kahramanların ağzından yazılmış murabbalar eklenmiştir. Hüsn u Aşk'ta da mektupların bitirileceği haber verilmekle birlikte Leylâ vu Mecnûn'da olduğu gibi bitiriş ayrı bir başlık altında yapılmamıştır Hüsn u Aşk'ta Leylâ vu Mecnûn'dan farklı olarak Hüsn`ün mektubunun Aşk'a götürülüşü ayrı bir başlık altında verilmiştir Biçimsel özellikler dışında Hüsn ü Aşk'taki mektup bölümleriyle Leylâ vu Mecnûn'daki mektup bölümleri işlev ve içerik açısından da benzerlikler taşımaktadır

Mesnevîlerde bulunan mektup bölümlerinde mektupların yazıldıkları kişilere nasıl ulaştırıldığı konusunda da bilgiler bulunmaktadır. Mektuplar, incelediğimiz mesnevîlerde olduğu gibi daha çok aracı kişiler yardımıyla yerine ulaştırılmaktadır. Ancak kimi mesnevîlerde bu mektupları ulaştırma işinin incelediğimiz mesnevîlerdekinden daha farklı olduğu konusunda bilgiler de rastlamak mümkündür²⁰

Yaptığımız bu inceleme sonucunda mesnevî şairlerinin soyut bir anlatım biçimi yerine, okuyucuyla daha rahat iletişim kurmak amacıyla ya da mesnevî kahramanlarıyla okuyucuyu yakınlaştırmak, kahramanların duygu ve düşünce dünyasına okuyucunun ortak olmasını sağlamak için mektup tarzı anlatımdan yararlandıklarını söyleyebiliriz. Bu nedenle de mektup bölümleri dil ve anlatım açısından değerlendirildiğinde anlatımın divan şairinin dilinden tam anlamıyla uzak olmasa da daha sade ve içten, karşılıklı konuşma havası içinde olduğu görülür. Çünkü, mesnevî içinde mektup bölümüne yer verilmesinin eserin genel anlatım tekniği içinde biteviyeliliği kırarak anlatıma canlılık, olay kurgusunun akışına çeşni ve renk katmak, okuyucunun ilgisini çekmek gibi değişik işlevleri vardır. Bu işlevlerin gerçekleştirilebilmesi için söz konusu bölümlerdeki anlatım özelliklerinin diğer bölümlerden farklı olması gerekir.

Mesnevîlerdeki mektup bölümleri içerik ve işlev açısından hikâyeye edilen olayla bağlantılıdır. Bu nedenle mektup bölümünün başlangıcı olay akışı içinde değişik şekillerde haber verilir. Mesnevî şairi söz konusu bölümleri kullandığı yer ve kullanma biçimi, içeriğinde yaptığı değişikliklerle yazdığı mesnevîyi daha ilginç ve orijinal hale getirebilir. Nitekim incelediğimiz aynı konuyu ele alan, farklı şairlerce yazılmış mesnevîlerdeki mektup bölümlerinde görülen kimi değişik özellikler de bu görüşü destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, bu karşılaştırmadan sonra yukarıda sözünü ettiğimiz, değişik mesnevîlerde yer alan farklı içeriklere sahip, taziyet-name, bey-name, firak-name, itab-name gibi değişik isimlerle adlandırılan mektup bölümlerinin anlatım özellikleri itibarıyla mektup olarak kabul edilebileceğini, fakat bildiğimiz anlamda haberleşme amacıyla yazılan mektuplardan farklı özelliklere sahip olduklarını dikkate alarak değerlendirmek gerektiğini söyleyebiliriz.

Söz konusu mektup bölümlerinin incelenmesi bu bölümlerdeki zengin içerik açısından da gereklidir. Çünkü bu bölümlerde dönemin toplum yaşamına, halk kültürüne, inancına, mektup yazma geleneğine, mektuplaşma kurallarına, mektupların içerik ve biçim özelliklerine dair²¹ pek çok bilgiye ulaşmak

20 Unver, a g m , s 456

21 Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-Nâme* (Hurşid u Ferahsâd) (İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini), Haz. Hüseyin Ayan, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1979, s. 67-69. Cem Sultan, *Cemşid u Hurşid* (İnceleme-Metin), Haz. Munevver Okur Meriç, AKM Yay. TTK Bas. Ank.

mümkündür Bu nedenle kısaca söylemek gerekirse çeşitli mesnevilerdeki mektup bölümlerinin incelenmesi bu mesnevilerin yazıldığı doneme ait çeşitli bilgilerin elde edilmesine yardımcı olacaktır Teknolojinin gelişmesiyle günümüzde neredeyse unutulmuş eski bir gelenek haline gelen mektup yazma geleneğinin çeşitli yönleriyle ilgili bilgilere ulaşmamızı ve bu bilgileri gelecek kuşaklara aktarmamızı sağlayacaktır. Yukarıda sıraladığımız bilgilerin elde edilmesi konusunda yararlı olmanın ötesinde mektup bölümlerinin incelenmesi ayrıca mektup bölümlerinin mesnevilerdeki işlevi, rolü mesnevinin anlatım ve üslubuna bu bölümlerin katkısı hakkında da bilgi edinmemizi kolaylaştıracaktır